

ARAPÇA VE TÜRKÇENİN İSİM TAMLAMALARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Halil İbrahim TANÇ*

Özet

Dilbilimin temel konularından biri olan isim tamlamalarının, sözdiziminde önemli bir yeri vardır. Bu yapıların yargı/sonuç ifade etmeleri için cümlenin diğer öğeleri ile birlikte kullanılmaları zarurîdir. Dolayısıyla birer gramer terimi olan tekil yapılar bilinmeden cümle kurmak kolay olmaz. Adı geçen yapılar, cümle öğelerinin tamamı için söz konusudur. Türkçe’de özne, yüklem, nesne olabildikleri gibi Arapçada mübteda, haber, fâil veya mefûl olabilirler. Bu çalışmada Arapça ve Türkçe’ye ait isim tamlamaları karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacak ve her iki dile ait farklılık ve benzerlikler tespit edilmeye çalışılacaktır. Ancak Arapça izâfet terkibi esas alınarak Türkçe ad tamlaması ile karşılaştırılmaya gayret edilecektir. Çalışma, bir girişle üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde dillerin karşılaştırılma çalışmaları ve dilbilimin bu konu ile ilgili kavramları incelenecek, birinci bölümde her iki dile ait isim tamlamaları, ikinci bölümde isim tamlamalarının cümlede aldıkları değişik şekiller işlenecektir.

Anahtar kelimeler: *Arapça, Türkçe, karşılaştırma, isim tamlamaları*

Abstract

The comparison of Arabic and Turkish in terms of name phrases

There is an important place of in syntax noun phrases which is one of the basic subjects of linguistics. To express provision, those structures are required to be used with other sentence elements. Therefore, composing a sentence can not be easy without knowing noun phrases which are all grammatical terms. Those structures apply to all elements of the sentence. They can be noun, predicate and object in Turkish while. In this study, noun phrases which belong to Turkish and Arabic are going to be handled comparatively. And differences and similarities which belong to both language are going to be identified. Also, they are going to be compared with Turkish noun phrase to be pradicated on Arabic noun phrase. This study consists of one prologue and two parts. In prologue, language comparison studies and the notions of linguistic which relate to this subject and in the first part, noun phrases which belong to both languages and in the second part, different forms of noun phrases in the sentence.

Keywords: Arabic, Turkish, the comparison, noun phrases

* Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Öğretim Üyesi.

Giriş

Dilbilim Kavramları

Uygulamalı Dilbilim

Cümle öğelerinin ve gramer kavramlarının karşılaştırılması ile ilgili dilbilim konusudur. Genel dilbilimin verilerini uygulamaya koyan ve dilin uygulama alanlarıyla ilgili bilim dallarının oluşturduğu (عِلْمُ اللُّغَةِ التَّطْبِيقِي = *Applied Linguistics*) dilbilim dalıdır.¹ Teorinin pratiğe dönüşmesi için gerekli olan bu konu, öğrenme ve öğretme sürecine katkı sağlar. Cümle öğelerinin ve diğer gramer yapılarının karşılaştırılması ne kadar önemli ise adı geçen öğelere kaynaklık eden yapıların ve değişik dillerdeki karşılıklarının bilinmesi en az o kadar önemlidir.

Karşılaştırmalı Dilbilim

Karşılaştırmalı dilbilimin (عِلْمُ اللُّغَةِ الْمُقَارِن = *Comparative Linguistics*) kurucusu Franz Bopp (1791-1867) kabul edilir. Adı geçen dilbilimin inceleme alanı, sadece aynı dil ailesinden gelen ve ortak özellikler gösteren dillerle sınırlıdır. Meselâ, ikisi de Samî dilleri ailesinden olan Arapça ile İbranice arasında yapılacak incelemeler, karşılaştırmalı dilbilimin konusudur.² Halbuki aynı aileden olmayan dillerin karşılaştırılması, konumuz olan Arapça ile Türkçe için elzemdir. Karşıtsal dilbilim, karşılaştırmalı dilbilimin bu boşluğunu doldurabilmektedir.

Karşıtsal Dilbilim

Karşıtsal dilbilim çalışmalarının gerçek anlamda Robert Lado ile başlatıldığı kabul edilir.³ Bu kavram, farklı dil gruplarına ait dillerin karşılaştırılmasını esas alır. Zira böyle bir karşılaştırmada benzerlikten daha çok zıtlıklar söz konusudur. Arapça ile Türkçe her alanda olduğu gibi isim ve sıfat tamlamalarının kuruluşunda da zıt bir yapıya sahiptirler. Arapçada sıfat kendisinden önceki ismi nitelerken⁴, Türkçede kendisinden sonraki ismi niteler.⁵ Bu zıtlık şekle bağlı bir zıtlıktır. Adı geçen kavramların işlevleri her iki dilde de aynıdır.

¹ Candemir Doğan, *Karşılaştırmalı Arapça-Türkçe Bağlaçlar*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 37.

² Doğan, *a.g.e.*, s. 40.

³ Emrullah İşler, *Karşıtsal Çözümleme ve Arapça Eğitimi*, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, İstanbul, 2002, s. 124.

⁴ Abduh er-Râcihî, *et-Tatbîku'n-Nahvî*, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, 2004, s. 429.

⁵ Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara-1981, s. 14.

Arapça ve Türkçede Tamlama

Arapçada isim, fiil ve harf şeklinde üç çeşit kelimeye karşılık⁶ Türkçede ikisi fiil, yedi tanesi isim soylu toplam dokuz çeşit kelime bulunmaktadır.⁷ İsim tamlamaları ise her iki dilde aynı konumdadırlar. Konumuz olan iki dil, diziliş bakımından birbirlerine zıt olmalarına karşılık dillerin temel mantığı gereğince tamlamalar benzer görevleri üstlenirler.

İzâfet (الإِضَافَةُ); bir ismin, aralarındaki anlam veya âmil/ma‘mul ilişkisinden dolayı başka bir isme izâfesi (bağlanması)'dir.⁸ Anlam ilişkisinden dolayı yapılan izâfette, bir ismin marifelik (belirlilik) kazanması veya tahsis (anlam sınırlaması) söz konusudur. Öte yandan sıfat ilişkisi olan tamlamada, birer cümle olarak ifade edilebilecek bir anlamın izâfete ifade edilmesidir.

Arapçada, Türkçedeki gibi tamlamada tekil isimlerin ek alma veya almama⁹ gibi bir durum söz konusu değildir. Bunun yerine tekil isimle yapılan tamlamalarda muzâf (tamlanan) olan kelimenin tenvini düşer ve muzâfun ileyh (tamlayan) her zaman mecrur olur. Çoğul isimlerde her bir ismin ayrı bir durumu söz konusudur. Cemi müzekker sâlim ile tesniyede (ikil) ismin sonundaki nûn harfi düşerken, cemi müennes sâlim ile cemi teksirde tekil isim gibi tenvinin düşmesi ve muzâfun ileyh'in mecrur olma kuralı geçerlidir. Arapçada ayrıca isimlerin hallerine göre tamlama söz konusudur.¹⁰ Cemi müzekker sâlim ile tesniye nasb ve cer hallerinde muzâf olduklarında hem sonlarındaki nûn harfi düşer hem de Cemi müzekker sâlim'in vav harfi ile tesniyenin elifi, yâ harfine dönüşür. Tekil isimle cemi teksirde nasb hâli fetha ve cer hâli kesra olmasına karşılık cemi müennes sâlimde her iki hâl de kesra ile gelir. Arapçada cümlenin kendisi de tamlamaya konu olabilir. (حَيْثُ، إِذْ، لَمَّا، إِذَا) gibi bazı zaman ve mekân zarfları ile cümlenin tamlamaya girmesi mümkündür. Türkçeye tamlama şeklinde çevrilmese de Arapçada cümle ile yapılan izâfette cümle muzâfun ileyh olur ve mahallen mecrur olur. Yukarıdaki edatlar ve benzerleri ya sadece cümleye muzâf olurlar ya da hem tekil isme hem de cümleye muzâf olabilirler. İki dilde de zamir ile isim tamlaması yapılabilir. Arapçada isme bitişen ve muzâfun ileyh (tamlayan) olan zamirlere *muttasıl zamir* denir.

⁶ İbn Hişâm, *Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*, el-Mektebetu'l-'Asriyye, (Thk. M. Muhyiddin Abdulhamîd), Beyrut, 1995, s. 17.

⁷ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, Tek Ağaç Eylül Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 182.

⁸ er-Râcihî, *a.g.e.*, s. 20.

⁹ Erdoğan Boz ve Ertuğrul Yaman (Ed.), *Üniversiteler İçin Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım* (4. Baskı), Yargı Yayınları, Ankara, 2013, s. 146.

¹⁰ Arapçada, ref, nasb ve cer hallerine karşılık Türkçede yalnız hâli, **-i** hâli (belirtme), **-e** hâli (yöneltme), **-de** hâli (bulunma), **-den** hâli (ayrılma) halleri mevcuttur. Ref hâline yalnız hâl, nasb ve cer hallerine ise diğer haller karşılık gelir.

Ancak muttasıl zamirlerin i'rabı, zahir isimler gibi açıkça değil mahallen olur. İ'rab: Arapçada kelime sonlarının aldığı ve anlamı sınırlayan şekillerdir.¹¹ Buna, kısaca kelimenin alacağı hareke ve şekli durum denilebilir. Mahallen i'rab ise, kelimenin alması gereken harekeyi açıkça değil de konum itibariyle almasıdır. Türkçe tamlamalarda bu durum, ilgi ve iyelik ekleriyle ifade edilir.

Arapça ve Türkçe'de İsim Tamlaması

Türkçe'de ad, adı tümleyince ad takımı (isim tamlaması) olur. Adılar (zamirler) da adları tümler.¹² Arapça'da ise sondaki (muzâfun ileyh – tamlayan-) ismin, kendisine nisbet edilen önceki belirsiz ismi (muzâf-tamlanan-) belirli hale getirdiği veya sınırladığı yapıya isim tamlaması denir.¹³ Türkçe isimlerde tekil veya çoğul ayrımının dışında fazlaca farklılık olmamasından dolayı tamlamalar sayıya göre değişmez. Arapçada ise tamlamaya konu olan isimlerin tesniye (ikil) veya Cemi müzekker sâlim (çekimli eril ismin çoğulu) olup muzâf olduğunda kelimenin sonundaki *nun* harfi düşer. Arapçada muzâf olan isim genelde nekre (belirsiz), muzâfun ileyh ise hem nekre hem de marife olabilir. Türkçede tamlamanın her iki ögesinin birden ek almasıyla *belirtili*, ikinci sözcüğün ek almasıyla *belirtisiz* tamlama oluşur. İki sözcüğünün de ek almadığı tamlama, *takisiz tamlama* olarak belirlenir. Bir başka tamlama türü de *zincirleme* tamlama olarak bilinen ve tamlayanı ad tamlaması olanlardır.¹⁴ Türkçe isim tamlamasının gayesi; bir nesnenin başka bir nesnenin parçası olduğunu (*duvarın tuğlası*), bir nesnenin başka bir nesneye ait olduğunu (*Abdullah'ın resmi*), bir nesnenin ne işe yaradığını (*çay bahçesi*), bir nesnenin adını (*Sakarya Irmağı*) ve bir nesnenin türünü (*masa saati*) bildirmektir.¹⁵

1. Tamlamaların Kuruluşundaki Farklılıklar

Arapça isim tamlamalarında, cümle kuruluşunda olduğu gibi temel öge önce, yan öge sonra gelir.¹⁶ Türkçede ise dilin kuruluş felsefesine uygun olarak cümlede olduğu gibi kelime grupları yapı ve anlam bakımından yardımcı unsur (belirten/tamamlayan) önce, asıl unsur (belirtilen/tamamlanan) sonra gelecek şekilde kurulur.¹⁷ Öğretimde gözetilmesi gereken en önemli konuların başında bu farklılığın tespiti gelir.

¹¹ er-Râcihî, *a.g.e.*, s. 20.

¹² Gencan, *a.g.e.*, s. 196.

¹³ Hafnî Bey Nâsif, Muhammed Bey Diyâb, Mustafa Tamûm ve Muhammed Bey Salih, *Kıtabu'd-Durûsi'n-Nahviyye* I-IV, Dersaadet Matbaası, İstanbul, 1911, IV, 75.

¹⁴ Atabay ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁵ Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara-1972, s. 25; Boz ve Yaman, *a.g.e.*, s. 102.

¹⁶ İbn Hişâm, *a.g.e.*, s. 276.

¹⁷ Boz ve Yaman, *a.g.e.*, s. 145.

Bu gerçeği bilmeden yapılacak öğretim çabalarının kısmen zayi olacağı muhtemeldir. Bu yüzden ana dille hedef dil arasında ne türlü farklılık varsa tespit edilmeli ve öğretim sürecinde öğrencilerin dikkatine sunulmalıdır. Adı geçen zıtlık ve benzerlikler bütün bir dil yapısında mevcut olduğundan, öncelikle sözkonusu yapılar öğretilmelidir. Kanaatimizce cümle kurmadan önce temel malzeme olan yapılar bilinmeli ve buna göre hareket edilmelidir.

2. Arapça İsim Tamlamasının Kuruluşu

Tablo1.1’de görüleceği üzere Arapçada isim tamlamaları Türkçedeki gibi bir kısım eklerle yapılmamaktadır. Bunun yerine isimler şeklen birbirlerine izâfe edilmektedirler.

2.1. Manevî İzâfet “الإضافة المعنوية”:

Tablo1.1’deki ilk üç örnekte ya bir ismin marifelik kazanması ya da hususilik kazanması söz konusudur. Manevi izâfet olarak isimlendirilen bu tür izâfetlerde muzâf/tamlanan, muzâfun ileyh/tamlayanın sıfatı olmaz.¹⁸ Aralarında sıfat ilişkisi bulunmayan isimlerin birbirlerini tamlamasına manevî izâfet denir.¹⁹

a- Lâm ma’nâli izâfet “الإضافة بمعنى اللام”: Muzâf, muzâfun ileyhe ait olduğunda bu tamlama söz konusu olur. Bir kimseye ait bir varlık, Türkçede ‘Zeyd’in hizmetçisi’, misalinde olduğu gibi ilgi ve iyelik eki ile ifade edilirken Arapçada “غلام زيد” misalindeki gibi muzâf/tamlanan olan kelimenin tenvini düşer ve muzâfun ileyh/tamlayanın son harekesi kesra olur.²⁰

Tablo 1.1 İsim tamlaması

Arapça isim tamlaması	Türkçe isim tamlaması
غلام زيد	Zeyd’in hizmetçisi.
خاتم حديد	Demir yüzük
مكر الليل	Gecenin hilesi
بالغ الكعبة	Ka’beye varan.
معمور الدار	Evin imar edilmesi
حسن الوجه	Yüzün güzeli (güzel yüzlü)

¹⁸ Ali el-Cârim ve Mustafa Emin, *en-Nahvu’l-Vâdih*, I-III, Dâru’l-Meârif, Mısır, 1965, I., 131; İbn Hişâm, *a.g.e.*, s. 277.

¹⁹ Bekir Topaloğlu ve Hayreddin Karaman, *Arapça Dilbilgisi Sarf-Nahiv*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010, s. 213.

²⁰ İbn Hişâm, *a.g.e.*, s. 276.

b- Min ma'nâli izâfet “الإضافة بمعنى من”: Beyaniyye de denilen bu tür izâfet, ikinci örnekte geçtiği gibi, bir şeyin neden yapıldığını ifade etmede kullanılan isim tamlamasıdır. Arapçada مِنْ (-den, -dan) harfi cerinin gizli olduğu ad tamlamaları bu şekildedir. “خَاتَمٌ مِنْ حَدِيدٍ” = “خَاتَمٌ حَدِيدٍ” Yâni ‘demirden yapılmış bir yüzük’ demektir. Türkçede bu tür tamlamalara, üçüncü türlü ad takımı (takısız tümleme) denmektedir. ‘Gümüş yüzük’ denildiği zaman, asıl ad olan ‘yüzük’ kelimesinin neden yapıldığını gösterir. Yâni ‘gümüşten yapılmış yüzük’ demektir. *Demir çubuk; mermer saray; kerpiç duvar; ipek entari ve benzerleri.*²¹

c- Fî ma'nâli izâfet “الإضافة بمعنى في”: Zarfiyye de denilen bir ad tamlamasıdır. Tablodaki ad tamlamasında “مَكْرُ اللَّيْلِ” gece tuzağı örneğinde olduğu gibi “فِي” (-de, -da) anlamı olabilir. Tuzağın geceleyin meydana gelen bir olay olduğunu tamlamanın anlamında gizli harfi cerden anlaşılır.

2.2. Lafzî İzâfet “الإضافة اللفظية”:

Yukarıdaki Tablo1.1’deki son üç örnekte, muzâf aslında muzâfun ileyhin sıfatı veya (ism-i fâil, ism-i mefûl, sıfat-ı müşebbehe...)'si sayılır. Arapçada birer cümle olması gereken bu yapılar, kullanımı kolay olsun diye tekil yapı şeklinde getirilirler.

Tekil yapı	Cümle
“بَلَغَ الْكَعْبَةَ” <i>Ka'beye ulaşan</i>	“يَبْلُغُ الْكَعْبَةَ” <i>Ka'beye ulaşıyor.</i>
“مَعْمُورُ الدَّارِ” <i>Evin tamir edilişi</i>	“يُعْمَرُ الدَّارَ” <i>Ev tamir ediliyor.</i>
حَسَنُ الْوَجْهِ <i>Yüzün güzeli (güzel yüzlü)</i>	يَحْسُنُ الْوَجْهَ <i>Yüz güzel oluyor.</i>

Arapça izâfetin tesniye ve cemi müzekker-i sâliminde ismin sonundaki nun harfi düştüğü gibi lafzî izâfette adı geçen isimlerin harf-i ta'rif (elif lâm) almaları da caizdir.²² Türkçede tesniye/ikil olmadığı gibi çoğulun da bir tek şekli vardır. Dolayısıyla Türkçede, Arapçadaki gibi isimlerin sonundan harf düşmesi sözkonusu değildir.

مُنْتَقِي أَعْمَالِهِمْ/الْمُنْتَقِي أَعْمَالِهِمْ رَابِحُونَ. *İşlerine özen gösterenler kazançlıdır.*
حَافِظًا دُرُوسِهِمَا/الْحَافِظًا دُرُوسِهِمَا. *Derslerini ezberleyen iki kişi ödüllendirilir.*

مُكَافَأَن

Son iki lafzî izâfet örneğinde, muzâf/tamlanan, muzâfun ileyh/tamlayanın öznesi/fâili durumundadırlar. Manevî izâfette böyle bir

²¹ Gencan, a.g.e., s. 201.

²² Ali el-Cârim ve diğeri, a.g.e., I. 132.

ilişki söz konusu değildir.²³ Türkçede de ad tamlamaları çoğul isimlerden oluşabilir. Ancak belirtisiz tamlamanın isimlerden sadece biri çoğul olabilirken belirtili tamlamanın biri veya ikisi çoğul olabilir.²⁴

Misal:

Belirtili isim tamlaması: *Çocukların oyunu, evin pencereleri, öğrencilerin kitapları*

Belirtisiz isim tamlaması: *Taş bebekler, demir bilekler, çelik süngüler, yün ceketler*

Arapçada özellikle akıllı varlıklar söz konusu olduğunda tamlamanın iki tarafı çoğul olabilir. “إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظَالِمًا”=“Haksız yere ‘yetimlerin mallarını’ yiyenler...”²⁵ Ayette geçen ‘yetimlerin malları’ tamlamasında iki tarafın da çoğul isimden oluştuğu görülmektedir. Arapçada asıl öge önce geldiği için isim sayısı kadar çoğul eki alır. Türkçe ile zıt olduğundan Arapça meslek isimleri bize tuhaf gelebilir. Türkçede *çocuk doktoru*, Arapçada tekil olarak *çocukların doktoru*, çoğul olduğunda *çocukların doktorları* şeklinde gelir. Halbuki Türkçe’de genel olarak *çocuk doktoru* ifadesi kullanılır.

Türkçe örnek	Arapça örnek
Çocuk doktoru (Çocukların doktoru)	طَبِيبُ الْأَطْفَالِ
Çocuk doktorları (Çocukların doktorları)	أَطِبَاءُ الْأَطْفَالِ
Diş tabibi (Dişlerin doktoru)	طَبِيبُ الْأَسْنَانِ
Diş tabipleri (Dişlerin doktorları)	أَطِبَاءُ الْأَسْنَانِ

Arapçada asıl öge başta geldiği halde tamlamanın her iki tarafı da çoğul olabiliyor. Türkçede ise asıl öge sonda gelmesine rağmen meslek isimleri tekil olarak gelir. Unvan grupları da aynı şekilde tamlanan olarak gelebilir.²⁶ Ancak Arapçadaki gibi her iki tarafı çoğul olmadan gelir. Arapçada asıl öge başta geldiğinden muzâf genellikle tekil, muzâfun ileyh çoğul geldiği halde Türkçede ikinci öge asıl olduğundan tamlayan çoğul, tamlanan tekil olur. *Çocukların babası* “أَبُو الْأَطْفَالِ” örneğinde olduğu gibi.

3. Cümle nin Muzâfun İleyh/Tamlayan Olma Durumu

²³ Ali el-Cârim ve diğeri, *a.g.e.*, I. 133.

²⁴ Hülya Pilancı (Ed.), *Türkçe Biçim Bilgisi*, Anadolu Üniversitesi Yayını no: 2370, Ankara, 2013, s. 31.

²⁵ Nîsa 4/10.

²⁶ Enfel Doğan, *Türkçe Cümle Bilgisi-I*, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2461, Eskişehir, 2012, s. 13.

Arapçada cümleler, bazı edat veya zarftan sonra geldiğinde tamlayan olabilir. “حَيْثُ، إِذُ، لَمَّا، إِذَا” edatları sadece cümleye muzâf olurlar.²⁷ Adı geçen edatlardan mebnî olan “حَيْثُ، إِذُ، إِذَا” zarfları sadece cümleye “حِينَ، وَقْتًا، ...زَمَنٌ” ise hem cümleye hem de tekil kelimeye muzâf olurlar.²⁸ Yukarıdaki zarflar, Arapçada tamlayan olarak görülseler de Türkçeye zarf tümleci şeklinde tercüme edilirler. Bunun nedeni, Türkçede yüklem cümle sonunda gelmesinden kaynaklanmaktadır. Arapçada ise cümle fiille başlar ve önce ana cümle kurulur daha sonra yan cümleler gelirler.

جَلَسْتُ حَيْثُ الْمَنْظَرُ جَمِيلٌ	Manzaranın güzel olduğu yere oturdum.
جِئْتُ إِذِ الْمَطَرُ هَاطِلٌ	Yağmur şiddetli yağarken geldim.
أَجِيبُكَ إِذَا دَعَوْتَنِي	Beni çağırdığında sana cevap veririm.
زُرْتُكَ فِي زَمَنٍ فَزَرْتَنِي فِي الْإِمْتِحَانِ أَوْ زَمَنٍ .	Sınavı başardığımda seni ziyaret ettim

Türkçede ise cümle tamlayan/tamlanan olmaz. Fakat belirtili isim tamlamalarının tamlayanı, bağlama grubu, sıfat-fiil grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, yine bir isim tamlaması, sayı grubu, isim-fiil grubu ve sıfat fiil grubu tekil yapılardan olabilir.²⁹

1. Zamirlerin Tamlayan/Muzâfun İleyh Olma Durumu

Arapçada muttasıl zamirler isimlere bitişerek tamlama oluştururlar. Zamirlerin tamamen mebnî (harekesi değişmeyen) olmalarından dolayı i'rabları (ismin ve fiilin halleri) açıkça belli olmaz. Bu durum özellikle birinci tekil şahıs zamiri/yâ'ul-mütekellimde ve diğer zamirlerde açıkça görülür.³⁰

Bu benim kitabımdır	هَذَا كِتَابِي .
Onlara uğradım.	مَرَرْتُ بِهِمْ
Bu senin işindir.	هَذَا عَمَلُكَ

Bu örneklerde ‘benim kitabım’, ‘onlara’, ‘senin işin’ birer belirtili isim tamlamasıdır.³¹ Ancak Türkçeden farklı olarak *benim*, *senin*, *onların* zamirlerini açıkça almazlar. Bunun yerine adı geçen zamirlerin yalın halleri yerine diğer hallerinden (mecrur) birini alırlar. Türkçede bu şekilde zamirlerle yapılan tamlamaya iyelik grubu denir. İyelik grubunu bir isim

²⁷ Topaloğlu-Karaman, *a.g.e.*, s. 215.

²⁸ Ali el-Cârim ve diğeri, *a.g.e.*, I, 136.

²⁹ Doğan, *a.g.e.*, s. 13-15.

³⁰ Ali el-Cârim vd., *a.g.e.*, I, 135.

³¹ er-Râcihî, *a.g.e.*, s. 49; Ali el-Cârim vd., *a.g.e.*, I, 135.

tamlaması olarak kabul eden dilcilerin görüşleri dikkate alınrsa iyelik grubu yapısı ile beirtili isim tamlaması yapısının birbirinden farklı olmadığı görülür. Fark, tamlayanın birinci şahıslarda +m ilgi hâli ekini; tamlamanın da birinci ve ikinci şahıslarda +m, +mız/+miz/+muz/+müz, +n ve +nız/+niz/+nuz/+nüz iyelik eklerini almasıdır.

<u>İyelik Grubu</u>	<u>Belirtili İsim Tamlaması</u>
Benim kitabım	dersin kitabı
Senin kitabın	delikanlılığın kitabı
Onun kitabı	Ali'nin kitabı
Bizim kitabımız	Hamdi'nin, Kaan'ın
ve Yavuz'un kitapları	
Sizin kitabınız	
Onların kitapları ³²	

Örneklere görüldüğü gibi, Türkçe zamirler tamlamaya konu olduğunda hem ilgi hem de iyelik ekleri getirilmek durumundadır. Arapçada ise sadece iyelik ekleriyle yetinilmektedir. Bu durum Arapça zamir tamlamaları ile izâfet arasında fark olmadığını göstermektedir. Kısaca Arapça tamlamalarda sadece muttasıl zamirler getirilirken Türkçede her iki zamir çeşidi de tamlamaya girmektedir.

Örnek:

<u>Tamlayan+ ilgi hâli eki</u>	<u>tamlanan+iyelik eki</u>
+m/+in/+un/+ün	+ı/+i/+sı/+si
+nın/+nin/+nun/+nün	+ları/+leri
Yardımcı öge	temel öge ³³

Benim kitabım. “كِتَابِي”

Senin saatin. “سَاعَاتُكَ”

Yukarıda verilen iki örnekte görüldüğü gibi, Arapça zamirlerle yapılan tamlamalarda Türkçedeki gibi herhangi bir ek alma durumu bulunmamakta, sadece hareketler değişmektedir. Harekesi kesin olarak değişen yardımcı öge/muzâfun ileyhtir. Dolayısıyla Arapçada ögelerin yerlerinin zıtlığıyla birlikte ek alma konusunda da Türkçeden oldukça farklıdır.

2. Arapça İzâfette Âmil-Ma'mûl İlişkisi

Arapçada izâfet, iki ismin anlam ilişkisinden başka âmil-ma'mûl münasebetinden dolayı da kurulabilir.³⁴ Bu konu, daha önce (2.2. Lafzî izâfet) konusunda işlenmiştir. Âmil, cümle ögelerini etkileyen, ma'mûl de

³² Doğan, a.g.e., s. 11.

³³ Doğan, a.g.e., s. 11.

³⁴ İbn Hişâm, a.g.e., s. 277.

etkilenen öğelere denir.³⁵ Türkçe ad tamlamasında ise sadece anlam ilişkisi bulunmakta ve belirtili-belirtsiz şeklinde tasnife tabi tutulmaktadır.³⁶ Arapçada muzâf ile muzâfun ileyh arasında, aşağıda verilen alâka bulunmaktadır:

a- İsim tamlamasının öğeleri birbirlerinin âmil veya ma‘mûlü olabildikleri gibi, “كَاتِبُ الْفَاضِي وَ كَاسِبُ عِيَالِهِ وَ كَاتِبُ الْفَاضِي” = *Kâdî'nin kâtibi ve Ailesini geçindiren*, örneklerinde olduğu gibi bir taraf âmil diğeri ma‘mûl olmayabilir.³⁷

b- Âmil ile ma‘mûl, birbirlerinin fâili veya mefûlü vb. olmaları söz konusu olabilir. “هَذَا ضَارِبٌ زَيْدٍ” = *Bu Zeyd'i dövendir*, örneğinde olduğu gibi muzâf ismi fâil, muzâfun ileyh onun mefûlü, “هَذَا مَعْمُورُ الدَّارِ” = *Bu, evin tamir edilenidir*, misalinde ise muzâf ismi mefûl, muzâfun ileyh onun mamûlü olarak gelir.³⁸ Sıfat-ı müşebbehe ise “هَذَا رَجُلٌ حَسَنُ الْوَجْهِ” = *Bu, yüzü güzel olan adamdır*, örneğinde olduğu gibi fâiline muzâf olabilir. Bu türlü tamlamalar lafzîdir. Çünkü bu ifadeler, birer cümle olmaları gerekirken kullanımı kolaylaştırmak maksadıyla tamlama şeklinde getirilmiştir. Gerçekte ise:

ضَارِبٌ زَيْدٍ = ضَارِبٌ زَيْدًا، مَعْمُورُ الدَّارِ = مَعْمُورٌ دَارًا، حَسَنُ الْوَجْهِ = حَسَنٌ
”şeklinde de gelebilir.

Arapça ve Türkçe İsim Tamlamalarının Cümlede Kullanılması

Arapça isim tamlaması, tekil yapı olduğundan tekil ismin bütün görevlerini üstlenebilir. Türkçede de aynı şekilde ad tamlaması, belirtili isim tamlamalarının tamlayanı, bağlama grubu, sıfat-fiil grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, yine bir isim tamlaması, sayı grubu, isim-fiil grubu ve sıfat fiil grubu tekil yapılardan biri olabilir.³⁹

1. Arapçada İsim Tamlamasının Mübteda/Fâil Olması

Mübteda isim cümlesinin, fâil de fiil cümlesinin yalın hal/merfu öznesidir. Her iki ögenin de marife (belirli) olması gerekir. Muzâf olan kelime, genel olarak nekredir (belirsiz). Marife bir isme muzâf olan isim, belirlilik kazanır ve bu durumdaki sözcük hem mübteda hem de fâil olabilir.

”ظِلَامٌ اللَّيْلِ شَدِيدٌ/ نُورُ الْقَمَرِ هَادِيٌّ” = *Gecenin karanlığı koyudur/Ayın ışığı sakindir*, örneklerinde olduğu gibi “ظِلَامٌ/ نُورٌ” kelimeleri belirsiz birer isim iken belirli olan “النَّيْلُ/ الْقَمَرُ” isimlerine muzâf olarak marifelik kazanmış ve

³⁵ er-Râcihî, *a.g.e.*, s. 20-21.

³⁶ Gencan, *a.g.e.*, s. 198; Boz vd., *a.g.e.*, s. 146; Hatiboğlu, *a.g.e.*, s. 8; Atabay vd., *a.g.e.*, s. 14.

³⁷ İbn Hişâm, *a.g.e.*, s. 277.

³⁸ İbn Hişâm, *a.g.e.*, s. 278.

³⁹ Doğan, *a.g.e.*, s. 13.

mübteda olmuşlardır.⁴⁰ أَمَرَ عُلَمَاءُ الْإِسْلَامِ بِالْعِلْمِ/وَصَنَعَ طَبِيبٌ الْمُسْتَشْفَى كِتَابًا فِي الطَّبِّ =İslâm alimleri ilimle uğraşmayı emretti/Hastanenin doktoru tıp konusunda bir iktap yazdı. Örneklerinde fâil olan kelime birer muzâftır.⁴¹ İzafette tesniye ve cemi müzekkeri sâlimin sonundaki nunlar düşer. جَاءَ طَالِبًا =Okulun iki öğrencisi geldi. Suriye müslümanları yurtdışına göç ettiler.⁴²

Bu durum Türkçede de aynı şekilde mevcuttur. İsim tamlamaları cümle içinde görev alma bakımından çok etkindir. Cümle içinde özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve yüklem olabilir. İsim tamlamaları, temel cümlelerde bütün olarak bir öge değeri taşıyabilir ve bu, çok yaygındır.⁴³

Özne olan isim tamlaması; Âşıklarun gönli gözi maşuk diye gitmiş olur. (Yunus Emre Divanı) özne/isim tamlaması

Didi gördüm ol habîbin annesi. (Süleyman Çelebi, *Mevlid*)
özne/isim tamlaması

2. İsim Tamlamasının Nesne Olarak Görev Yapması

Arapça'da nesne/mefûl vb. olan isim tamamlamasının i'rabı تَحْفَظُ النِّسَاءُ =Kadınlar, paralarını çantada koruyorlar/Yolcular, elbiselerini çantaya koyuyorlar, örneklerinde olduğu gibi fetha olur.⁴⁴ Tekil ve cemi teksirin nasb hali fetha, cemi müennes sâlim kesra, tesniye ve cemi müzekker sâlimin nasb hali yâ iledir. قَابِلٌ سَعِيدٌ örneklerinde her bir ismin nasb hâli verilmiştir.⁴⁵ İsim tamlamasının nasb hâli, isimlere göre farklılık gösterebilir. Bu hâlin Türkçe karşılığı kesin çizgilerle belirlenemez.

Türkçe'de, isim tamlaması nesne olarak gelebilir. Ancak Arapçadaki gibi hareke ve harf değişmesi ile değil de tamlanan eki alarak gelir.

Aşçılık fennini bir sanat haline getirdim. (Reşat Nûrî Güntekin, *Dudaktan Kalbe*)

Allah adın zikredelim evvela. (Süleyman Çelebi, *Mevlid*).⁴⁶

3. İsim Tamlamasının Haber/Yüklem Olarak Gelmesi

Arapçada isim tamlaması, bazı hallerde haber olarak gelebilir. Haber, normal şartlarda nekre bir isim veya onun yerine geçen bir cümleden oluşur. Fakat isim tamlaması olarak geldiğinde izâfetle marife olur. هَذَا أَبُوكُمْ/هَؤُلَاءِ

⁴⁰ Abdullah b Hâmid. el- Hâmid, *Silsiletu Ta'limi'l - Lugati'l - Arabiyye* (I- IV), Emin Yayınları, Bursa, 2013, II, 161.

⁴¹ el- Hâmid, *a.g.e.*, II, 203.

⁴² el- Hâmid, *a.g.e.*, II, 202.

⁴³ Doğan, *a.g.e.*, s.22.

⁴⁴ el- Hâmid, *a.g.e.*, II, 207.

⁴⁵ el- Hâmid, *a.g.e.*, II, 22.

⁴⁶ Enfel, *a.g.e.*, s. 23.

أَبَاءُكُمْ = *Bu, sizin babanızdır/Bunlar babalarınızdır*, örneklerinde olduğu gibi haber, isim tamlaması şeklinde gelebilir.

Türkçede isim tamlaması, yüklem ismi olarak görev yapabilir. İsim cümlelerinin yüklemi ad soylu olmasından dolayı, ad tamlaması da yüklem olabilir. Arapça ile benzerlik olan bir konudur. Ancak bizzat sıfat olan kelimeler, Arapça'da haber olurken Türkçe'de bildirme sıfatı olurlar. Mesela, *Okul geniştir* “ *الْمَدْرَسَةُ وَاسِعَةٌ* ” cümlesinde, *geniştir* “ *وَاسِعَةٌ* ” kelimesi Arapça'da haber Türkçe'de bildirme sıfatıdır. Türkçede yüklem isimlerinin tamlama şekline örnek:⁴⁷

Bu, esasında, Şark ve Garb meselesidir. (Peyami Safa, *Fatih Harbiye*)
Âb-ı Hayatun çeşmesi âşıkların visâlidir. (Yunus Emre Divanı)

4. Mekan ve Zaman Zarfı Olan İsim Tamlaması

Arapça'da, mekan ve zaman zarfları muzâf olarak gelebilirler. Adı geçen zarflar zarfiyet üzere mansub olsalar da muzâfı oldukları isimleri mecrur yaparlar.⁴⁸

وَأَمَّا الظُّرُوفُ فَفَنَحْوُ : خَلْفَ وَقَدَامَ وَوَرَاءَ وَفَوْقَ وَمَا أَشْبِهَهُ تَقُولُ : هُوَ وَرَاءَكَ وَفَوْقَ الْبَيْتِ
وَتَحْتَ السَّمَاءِ وَعَلَى الْأَرْضِ

Türkçede Arapçadaki gibi çekimli kurallı zaman ve mekan isimleri yoktur. Ancak yer ve zaman bildiren zarflar vardır. Türkçedeki karşılıkları yer tamlayıcısı ve zarf tümceleridir.

Yer Tamlayıcısı:

İnsan vücudunda lüzumsuz bir organ yoktur. (Peyami Safa, *Yalnızız*)
Asıldı arabamız bir dağın yamacına. (Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Zarf Tümleci:

Can atar bahçeye mihmandarım akşam ezanı (Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

*Bayram sabahı güneş bile başka türlü, adeta ruhani doğardı.*⁴⁹
(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Yukarıdaki örneklerde, altı çizili tamlamalar yer ve zaman bildiren cümle ögeleridir. Dolayısıyla isim tamlaması cümlenin her ögesi olabilmektedir. Türkçede tamlamaya konu olan isimlerin yerleri değişse de anlam ve işlev bakımından görevleri değişmez.

⁴⁷ Enfel, *a.g.e.*, s.24.

⁴⁸ Ebu Bekir b. Serrac en-Nahvî, *el-Uşûl fi'n-Nahv* I-III, Müessesü't-r-Risâle, Beyrut, 1998, II, 15.

⁴⁹ Enfel, *a.g.e.*, s. 23-24.

Sonuç

Arapçada isim tamlaması (izâfet), Türkçede ad tamlamasıdır. İki dile ait cümle kuruluşu, isim tamlaması, sıfat tamlaması ve diğer bir çok dilbilgisi kuralında sözdizimi bakımından zıtlık mevcuttur. Bu çalışmada, iki dile ait isim tamlamaları Arapça esas alınarak incelenmiş olup şu sonuçlara varılmıştır:

1. Dil grupları bakımından temel ayrılık, isim tamlamasında da kendini göstermektedir. Arapçada temel öge olan tamlanan/muzâf başta, tâli öge olan muzâfun ileyh/tamlayan sonda gelmektedir. Türkçede asıl öge her zaman sonda geldiği için burada da tamlanan sonda tamlayan ise başta gelmektedir.

2. Arapçada isimlerin birbirlerine izafesi hem anlam hem de amel/fonksiyon bakımından olmaktadır. İsimler, anlam açısından izâfete konu oldukları gibi âmil/ma'mûl bakımından da birbirleriyle tamlama oluşturabiliyorlar. Türkçede ise sadece anlam açısından tamlama söz konusudur.

3. Her iki dilde de isim isimle, isim zamirle, isim diğer terkiplerle tamlama kurabilmektedir. Ancak Arapçada cümle de izâfete konu olmakta ve bir kısım zaman/mekân zarflarına muzâfun ileyh olmaktadır.

4. Arapça ile Türkçedeki bir kısım tamlamalar, bir şeyin nedeni, parçası, sebebi gibi nedenlerle kurulurlar. Muzâf, muzâfun ileyh'in ne gibi bir şeyden yapıldığını, zamanını, oluş şeklini yansıtabilir.

5. Ad tamlamaları, cümle ögeleri olarak gelebilirler. Arapçada ref' hâlinde mübteda, haber, fâil, nâibu'l-fâil olurlar. Nasb hâlinde, mefûl, hâl, temyiz vb. ögeler, cer hâlinde mecrûrattan olurlar. Türkçede yalın hâlde özne, sözde özne ve isim cümlesinin yüklemi olurlar. Diğer hâllerde ise nesne, tümleç, yer ve zaman tümleci olabilirler.

6. Türkçede, ek alıp almama bakımından üç türlü tamlama vardır. Tamlamanın iki tarafı ek aldığı veya bir tarafı aldığı belirtili, iki tarafı da ek almadığında belirtisiz isim tamlaması olur. Arapçada, anlam ilgisinden dolayı yapılan tamlama mânevi izâfet, amel etme açısından olana lafzî izâfet denir. Türkçedeki gibi ek almamalarına karşılık muzâfta tenvin düşmesi, muzâfun ileyh'in mecrur olması şeklinde belirginleşir.

Kaynakça

- Abduh er-Râcihî, *et-Tatbîku'n-Nahvî*, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, 2004.
- Abdullah b Hâmîd, *Silsiletu Ta'limi'l-Lugati'l-Arabiyye*, I- IV, Emin Yayınları, Bursa, 2013
- Ali el-Cârim ve Mustafa Emin, *en-Nahvu'l-Vâdih*, I-III, Dâru'l-Meârif, Mısır, 1965.
- Atabay, Neşe- Özel, Sevgi- Çam, Ayfer, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara-1981.
- Boz, Erdoğan – Yaman, Ertuğrul (Ed.), *Üniversiteler İçin Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım* (4.Baskı), Yargı Yayınları, Ankara, 2013.
- Doğan, Candemir, *Karşılaştırmalı Arapça-Türkçe Bağlaçlar*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2013.
- Doğan, Enfel, *Türkçe Cümle Bilgisi-I*, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2461, Eskişehir, 2012.
- Ebû Bekir b. Serrac en-Nahvî, *el-Usûl fi'n-Nahv*, I-III, Neşr. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Müessestu'r-Risâle, Beyrut, 1998.
- Gencan, Tahir Nejat, *Dilbilgisi*, Tek Ağaç Eylül Yayıncılık, Ankara 2007.
- Hafnî Bey Nâsif, Muhammed Bey Diyâb, Mustafa Tamûm ve Muhammed Bey Sâlih, *Kitabu'd-Durûsi'n-Nahviyye*, I-IV, Dersaadet Matbaası, İstanbul, 1911.
- Hatiboğlu, Vecihe, *Türkçenin Sözdizimi*, TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara-1972.
- İbn Hişâm (Cemâluddîn b. Yûsuf), *Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*, el-Mektebetu'l-'Asriyye, (Thk. M. Muhyiddin Abdulhamîd), Beyrut 1995.
- İşler, Emrullah, "Karşıtsal Çözümleme ve Arapça Eğitimi", *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: II, Sayı: 6, Yaz, 2002.

Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 3, Kars 2015

Pılandı, Hülya (Ed.), *Türkçe Biçim Bilgisi*, Anadolu Üniversitesi Yayını
no:2370, Ankara, 2013.

Topaloğlu, Bekir–Karaman, Hayreddin, *Arapça Dilbilgisi Sarf-Nahiv*, Ensar
Neşriyat, İstanbul, 2010.